

PEREGRINUS SUM:
STUDIES IN HISTORY OF HUNGARIAN-DUTCH
CULTURAL RELATIONS IN HONOUR
OF FERENC POSTMA ON THE OCCASION
OF HIS 70TH BIRTHDAY

Szerkesztette Margriet Gosker, Monok István,
Budapest-Amsterdam, 2015, 292 lap

A tanulmánykötet címéből rögtön következtethetünk témájára: 2015. október 26-án ünnepélyes keretek között nyújtották át ezt a munkát Ferenc Postma (*1945) professzor úrnak 70. születésnapja alkalmából. Ferenc Postma Hollandiában, Frieslandban született, Anne Gerrit Postma és Tóth Julianna fiaként. Teológiát tanult az Amszterdami Szabad Egyetemen (Vrije Universiteit Amsterdam), ahol később bibliai tudományokat oktatott 2010-es nyugdíjba vonulásáig. Először 1980-ban szembesült – egy magyar lelkésszel folytatott beszélgetés során – saját magyar gyökereivel, és azóta kutatja az úgynevezett *Peregrinatio Hungarica* témáját. A reformáció korától kezdve sok magyar protestáns teológus diák folytatta tanulmányának egy részét német vagy holland nyelvterületen, számtalan könyvet hoztak haza magukkal, amelyek az évszázadok során helyet kaptak a magyar könyvtárakban. Ezeknek a magyar peregrinusoknak a történetei, s az általuk írt, illetve hazavitt könyvek sorsa lopták be magukat dr. Ferenc Postma szívébe, aki maga is rendszeresen sok időt tölt Magyarországon és Erdélyben. Ilyen értelemben mindenképpen jogos a tanulmánykötet címe, miszerint Postma professzor úr maga is peregrinussá vált, mindössze azzal a különbséggel, hogy ő a másik irányba indult el: nem Magyarországról Hollandiába, hanem Hollandiából Magyarországra. *Tempora mutantur, es nos mutamus in illis.*

A kötet tartalma igen sokszínű: Geréb Zsolt arról ír, hogy milyen módon használta Kálvin János az Újszövetséget az *Institutio* című keresztény hittan első kiadásában (1536). Feltűnő, hogy az újszövetségi könyvek között főként Máté és Lukács evangéliumából, a Római, az 1. Korinthusi, az Efézusi és a Zsidókhoz írt levélből idézett.

Bitskey István a humanista Desiderius Erasmus gondolkodásának hatását az 1591 és 1610 között megjelent debreceni református tankönyvekben tárja fel. A tanulmány példákat hoz arról, hogy milyen módon népszerűsítették Erasmus „szellemi termékét” a magyar diákok között. A Kárpát-medencében több magyar humanista ismerte Erasmus munkásságát. A reformáció kezdetével csökkent ugyan Erasmus hatása, főként azt idézték tőle, ami nem állt ellentétben a reformátusok gondolkodásával. Ha megnézzük Erasmus hatását a tankönyvekre, akkor kiderül, hogy nemcsak latinul tanultak meg jól az Erasmus által ihletett könyvekből a diákok, hanem közvetett módon mindennapi illemtant és viselkedési szabályokat is tanulhattak.

Pojjáné Vásárhelyi Judit bemutatja, hogy a *Peregrinatio Hungarica* fénykora (1623–1660) során a hazaérkező diákok (pl. Tótfalusi Kis Miklós, Apáczai Csere János) magyarra fordították azokat a könyveket, amelyekből tanultak a külföldi tanulmányaik során, és amelyekről úgy vélték, hogy ezek hasznosak lehetnek a magyar kontextusban is. Céljuk az volt, hogy Magyarországon és Erdélyben is hasznosítsák szerzett ismereteiket. Sajnos a gyakorlatban, a politikai és társadalmi helyzet miatt sokkal nehezebb volt létrehozni a magyar nyelvterületen egy „kis Hollandiát”, mint ahogy gondolták.

Csorba Dávid a debreceni református pietizmussal foglalkozik, Martonfalvi Tóth György debreceni munkásságán keresztül (1657–1681). Martonfalvi Tóth György Nagyváradról diákjaival együtt érkezett Debrecenbe, miután a törökök elfoglalták Várad városát. A történelmi helyzetből kifolyólag és a városvezetők óvatos döntései folytán, a debreceni kollégium az ország legnagyobb szellemi központja lett. Martonfalvi itt tanított logikát, retorikát, bibliai teológiát és görög nyelvet. Teológiai felfogásában az angol Amesius (William Ames, 1576–1633) puritán teológiáját követte, aki 1610-ben Németalföldre költözött, és 1622 és 1633 között Franekerben tanított. Martonfalvi életstílusa és tudása miatt sokat jelentett a debreceni kollégiumnak, s ilyen módon a városnak, ezért őt a „Nagy” Martonfalvinak nevezték.

Latzkovits Miklós az ún. *album amicorum*okban használt különféle egyszavú latin, görög és héber feliratokat vizsgálja. Viszonylag sokszor előfordul a latin *tandem* szó, ami annyit jelent, hogy „végre”, „végül”, de mivel néha T.A.N.D.E.M. is előfordult, ez akronímaként is olvasható, mint *Tibi Aderit Numen Divinum, Expecta Modo: „segít neked az isteni hatalom, várj erre türelmesen.”*

Ősz Előd kinyomozta Kálvin János könyveinek azon kiadásait, amelyek Hollandiában járt peregrinusokon keresztül kerültek Erdélybe, és még ma is ott találhatóak a könyvtárakban, ilyen módon követve végig Kálvin recepcióját a Kárpát-medencében.

Monok István arról ír, hogy milyen könyveket olvastak a Hollandiában tanuló magyar peregrinusok a korai újkorban. A magyar tudósoknak kevesebb könyv állt rendelkezésükre, mint nyugati kollégáiknak. Ennek a váratlan és érdekes előnye az volt, hogy általában szélesebb volt a magyar olvasók látóköre, mivel nem csak a saját szakmájukban megjelenő könyveket olvasták. Így nemcsak teológiával vagy filozófiával foglalkoztak, hanem mezőgazdasággal, jogtudománnyal, orvostannal és történelemmel is. Sokszor a magyar hallgatók régebbi könyvekkel mentek haza, mivel ezek már olcsóbbak voltak, mint a frissen a nyomdából kikerült példányok. A nyugati egyetemeken egyre többször a helyi nyelveken írták a könyveket és nem latinul. A magyar diákok jobban ismerték a latint, így ebből is adódik, hogy régebbi – még latinul megjelent – könyvek érkeztek a magyar kollégiumi könyvtárakba.

Eredics Péter három magyar könyvről ír, amelyek az amsterdami Hendrik Smets nyomdájában (1735–1736) jelentek meg, míg Rozsondai Béla és Marianna az ifjabb Pápai Páriz Ferenc *album amicorum*áról írtak tanulmányt. Ez az *album* érdekes betekintést ad az akkori (1711–1726) európai kapcsolathálózatba.

Kurta József a Vetsei István által magyarra fordított svájci teológus, Jean Frédéric Ostervald (1663–1774) könyveivel foglalkozik. Vetsei megjegyzései szerint az egyik fordítása – vagy annak tervezete – füstbe ment, amikor Debrecenben hirtelen egy másik fordítása is megjelent.

Oláh Róbert tanulmánya Abraham Gronoviusnak a debreceni Kollégiumi Nagykönyvtárban található könyveiről szól. Gronovius 1741-ben lett a leideni egyetem könyvtárosa, s halála után néhány könyve a debreceni Kollégium Nagykönyvtárába került.

Pusztai Gábor ismerteti azoknak a magyaroknak a kalandjait, akik a Holland Kelet-indiai Társaság (VOC) szolgálatban álltak. 1602 és 1799 között körülbelül 118 magyar dolgozott a VOC-nek. A statisztika mellett, Pusztai közli Jelky András (1731–1783) kalandjait, aki a VOC szolgálatában Jáva szigetre is elkerült.

Marác László Bolyai János (1802–1860) a tökéletes nyelv létrehozására irányuló törekvéseit vizsgálja. Mint 19. századi matematikus, Bolyai úgy vélte, hogy az ember csak a tudományokon keresztül érheti el boldogságát. Ezekhez a tudományokhoz pedig szükség lenne egy egyértelmű és tökéletes nyelvre, amin keresztül kifejezheti magát a tudomány. Bolyai azt szerette volna, hogy a – már majdnem – tökéletes magyar nyelv egyszerűsített verziója legyen ez a kívánt tudományos világnyelv. Ahogy tudjuk, *lingua franca* nem lett a magyar, de Bolyai a tanulmányaival talán segítette a magyar nyelv-újítást.

Hermán M. János a református szuperintendens Zsarnay Lajos és a holland államférfi Guillaume Groen van Prinsterer közötti kapcsolatokról ír. 1863-ban Zsarnay segítségért fordult holland kapcsolataihoz, mivel abban az évben szárazság miatt éhínség tombolt Észak-Magyarországon. Ennek a kérésnek a nyomán több holland alapítvány jött létre, amelyek segítséget nyújtottak Magyarországnak.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a tanulmánykötet többféle kutatási területet felölelve színes képet vázol fel a nyugati kultúra tudományos- és emberek közötti kapcsolatrendszeréről. A szerzők olyan érdekes újdonságokkal gazdagították ismereteinket az egyetemjárás, a kora újkori és újkori holland-magyar kapcsolatok körében, amelyek által közös európai múltunk nemcsak a tudományos összefüggések, hanem az emberi kapcsolatok oldaláról is kézzelfoghatóvá válik. Aki hajlandó *peregrinusszá* lenni ezen történelmi útvonalon, a *Peregrinus sum* című kötetben több tapasztalt idegenvezetőre lel. Ezek az „idegenvezetők” olyan tényeket vonultatnak fel, amelyekre az olvasó saját erejéből talán soha nem bukkant volna rá.